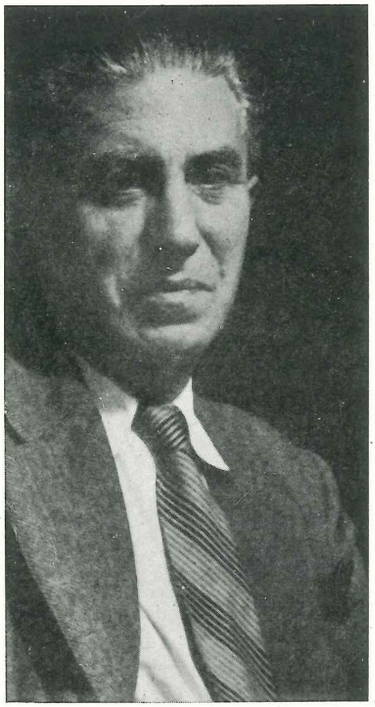

MILAN ZLOKOVIĆ

Vest o smrti postepeno nas miri sa istinom, da je nestao još jedan čovek, koga smo znali, sa kojim smo bili, slušali i gledali — i koga, kao da bolje poznajemo, stvarnije sagledavamo tek posle onog skupa oko groba i nemog razilaženja, poneti mislima na njegovu i našu, do danas zajedničku jučerašnjicu, koja već zalazi u sve dublju prošlost, u neminovni ljudski zaborav.

Umro je arhitekt Milan Zloković, redovni profesor Beogradskog univerziteta . . .

Neočekivano rani nestanak koji je oduzeo na prečac dah jedne uvek ustalasane misli, pokret jedne nesmirene ruke, istovremeno je i odlazak jedne ličnosti, čije za života nedogledane vrednosti i značaj, kao da tek sada nastaju, kao da se tek sada zapažaju. Možda i zbog toga što je Milan Zloković, neposredan i skroman kakav je bez razloga bio, hteo i znao da spontano i nenametljivo i sebe podredi i utopi u redove onih koji su slušali — **poštovali i voleli.**

Mi žalimo za njegovim odlaskom koji nazivamo gubitkom. Definisati gubitkom neminovni odlazak jednog čoveka u osnovi je emocija, ekspresija sebičnih nagona i još sebičnijih očekivanja od čoveka koji je, pored množine onoga što je za života dao i iza sebe ostavio, hteli, isčekivali i tražili — da nam još više ostavi. Umro je — u dohvatu ruke za knjigom, koju ovoga puta nije stigao prihvatiti . . .

Prikazati ličnost Milana Zlokovića — ako je prikaz Milana Zlokovića bar prigodno neminovan, ličnost sazdanu od nemira uporne radoznalosti — koju je uvek uspešno u saznanja ravna otkrićima izvodio, ličnost složenu — koja je racionalnu istinu znala da izvodi čudesnim postupcima duha samo njoj svojstvenog, iz nemuštih jezika Serlija i Leonarda i Fabinaćija, kojima je zakonjena i protežirana sebična cehovska arhitektura majstora renesanse, da je najumnije razgoliti, razotkrije i rasvetli, prikaže aktualno korisnom i primenljivom i nesebično učini pristupačnom i upotrebljivom.

I dok smo rezultate njegovih noći otkrića i nesvesno koristili, kao da nismo znali da je upravo Milan Zloković, jedini u našoj profesiji i sredini — svojim postavkama o zakonitosti sistema proporciskih podela u arhitektonskoj kompoziciji, duboko i znalački zašao u lavirint matematičkih i racionalistički filozofskih kompleksa u procesima likovnog stvaralaštva uopšte — koje smo do njegovih saznanja i reči bili skloni da najčešće objašnjavamo — ako smo to činili — nagonima sklonosti i dara.

Prikazati ličnost koja se ranih dana posle I svetskog rata u Beogradu mladalački ubeđeno hvata u koštac sa u prestoličenim kriterijumima kvazinacionalnih i bečkih arhitektura, da ustaljenim oficijelnim gledištima — među prvima u Srbiji, najzad nametne logiku i merila novog, savremenog duha u arhitekturi, da kasnije kao pedagog i praktičar, kroz generacije arhitekata kojima je bio uzor i učitelj, modernu arhitekturu uzdigne u jedini vidik razvojne misli posleratne i danas aktualne arhitekture.

U njegovom prisustvu nedoorijentisana arhitektura Beograda tridesetih godina, poprište je sukoba i plena dubioznih vrednosti, u kome Milan Zloković — avangardno, snažno i uspešno parira takozvanim praškim školama koje su tevtonsko — u subjektivnoj klimi Beograda i žaru masonskih odnosa i intriga — lako mogle da proture kao napredno.

Dogmatik kakav je u svemu bio, a takav je mogao biti ne zato što je mladalački improvizator, neodgovoran pa smeo, već zato što je svoje mlade, sveže poglede i htenja vizionarski usmeravao i zasnivao na novim naučnim saznanjima i istinski savremenim kretanjima. On je duboko poznavao staro, prevaziđeno — da bi ga ne bez intimnog poštovanja i ljubavi prema njemu, fanatički podredio novom.

U plejadi velikih likova starih profesora Kapetan Mišinog zdanja i Beogradskog univerziteta — jedan od retkih poslednjih i trajno mlad u njoj, svakako je i lik profesora beogradskog univerziteta Milana Zlokovića, koji je — ne samo zato što je profesor i pedagog sa katedre — umeo da dostojanstvo naučnih saznanja bez vulgarizacije sazda i u svoj praktični opus. U praksi i teoriji, na građevini i u redovima nauke — Milan Zloković je izvorni naučnik izvornih autentičnih misli i saznanja — ne profesorski kompilator, kvazinaučni predikator tuđih, istorijom registrovanih saznanja. Autentični profesor — naučnik, sazdan i uobličen dugotrajnim procesom neumornog, odgovornog stvaranja i rada, delima i rezultatima o kojima sam nikada govorio nije, delima koja su svojom snagom neizazvano o njemu govorila.

Nikada nametljiv, kao što je nenametljiva i trajna vrednost njegova dovršena i nedovršena pisana zaostavština, tražen, konsultovan i pozivan kao malo koji, činio nam je ugled saopštavajući svoje misli i rezultate svoga visoko naučnog rada, skupovima i katedrama istaknutih škola u svetu.

Generacije danas starijih i mlađih arhitekata, i još nedovršenih njegovih đaka, zajedno sa već afirmisanim arhitektima ne kriju hvalu i zadovoljstvo da su potekli iz škole Milana Zlokovića.

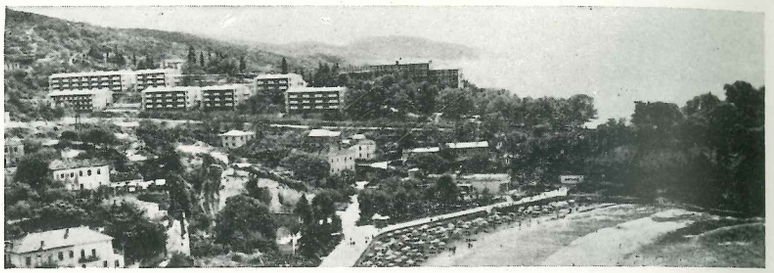

GORE I U SREDINI: STAMBENI OBJEKTI U ULCINJU

DOLJE: PEDIJATRIJSKA KLINIKA U BEOGRADU, 1940.

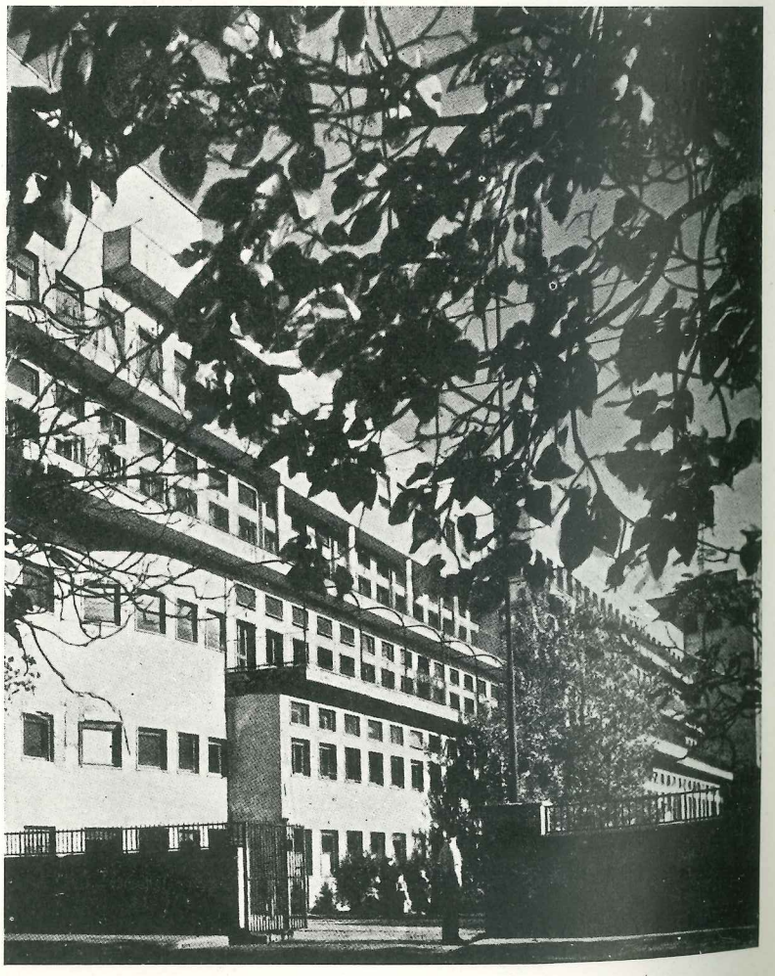

Škola — koja je bila ne zanat i postupak, preuzet od majstora, već škola misli — duha misaonih, istraživačkih i kreatorskih potsticaja i traženja, koja nikada nije smerala da potčini, zaseni ličnost, individualnost i svojstveni stvaralački nagon onih koji su joj bili đaci. Ne sledbenici — »moji istomišljenici«, kako ih je nazivao.

Bio je to profesor Milan Zloković — takav za katedrom, takav u rečima, u dokolici skupova, pun duha i iskri koje začas nenametljivo ovladavaju časovima, neodvojiv od svoje torbe prepune novih nedočitanih tuđih i nedopisanih svojih spisa, skica, crteža nerazumnih nam. I slika — novih, svežih, mladih. Kojima se dečački radoznalo radovao, pokazivao nesebično kao fazu iz koje će rezultirati istinske vrednosti ubeđenja koje je karakterisalo svaku njegovu reč, svaku njegovu misao, svako njegovo delo. Ono iz najranijih dana Beograda, Skoplja, Sarajeva, Ulcinja, Prizrena . . .

Iznad svega međutim, njegovo je najznačajnije delo u Beogradu — na katedri Univerziteta, kao najubedljiviji pedagoški i stvaralački metod koji uvek, sigurno i duboko ostavlja trag — njegov trag, na one koje je vodio, potsticao da idu napred — ne da ga podražavaju, da traže i postižu svoje, čemu se istinski radovao, svesno nesvestan da je i to njegovo.

Tako . . . sada sve to uočavamo, svega se toga prisećamo. Pitamo li se da li je tek njegova smrt bila neophodni povod da se svega prisetimo, da posle smrti i nestanka vidimo, sagledamo, saznamo — kakav je bio lik profesora Milana Zlokovića.

Da li je samo nemarno to — što na ljude, značajne likovne naše sredine mislimo, da na njih ukazujemo prigodno tek onda kada smo osiromašeni njihovim odlaskom. Suočeni na prečac stanjem nestanka koji nam se najčešće čini nemogućim, nestvarnim, mirimo se činjenicom otsutnosti ljudi, čije nam je snažno prisustvo duha ulivalo podršku, podstrek, pouzdanje, istrajnost i osećaj sigurnosti za sve naše neproverene probe i pokušaje ljudi — na koje smo ipak tako malo mislili.

Misli u osami na čoveka koji zaista nije više sa nama i među nama, kao savest u zakašnjenju dužna i u ogrešenju, oživljavaju nestale likove u novoj snazi, novoj samo zato, što snagu dok nas je prisustvom snažila nismo stigli da sagledamo, nismo zar — bili u stanju da je sagledamo.

Milan Zloković je snažna ličnost . . .

tek sada uviđamo ko je bio,
osećamo tek sada šta je značio za sredinu, generaciju i društvo,
otišao je a da u nemarnosti nismo stigli
da se odužimo,
da saopštimo da mu dugujemo,
da li samo zbog toga, što je tiho i skromno krugovima svojim, generacijama i zajednici služio, koja eto — nekako nije stigla —
da ga označi prigodnim ordenom
da mu oda makar administrativno priznanje,
da ga pozove na svečani prijem odličnika — bio je odličnik,
da ga izvede na prvomajsku tribinu,
da ga opovelji,
da ga oakademiše . . .

da mu za života, makar ovim ustaljenim, svakodnevnim formama, prepopularisanim u izboru, stavi do znanja dužnim dugom priznanja, da ga je svesna, da je njegovo prisustvo u našoj oskudnoj sredini potrebno i značajno, da njegove zasluge ma da mu nisu bile cilj, nisu potcenjene — ako nisu ocenjene ocenom onih koji su za života ocenjeni, oznakom koja ga je mimoišla, koju je i njemu za života, trebalo uprkos njegovoj skromnosti — nametnuti.

A ako je nekim mislima pokrenuta savest naše savremenosti, prema dugu koji ostasmo dužni Milanu Zlokoviću, Milan će Zloković — ne utehe radi koju osećamo potrebnom, i bez ploča i taštih priznanja ostati prisutno ime u aulama Beogradskog univerziteta, kao istinski profesor, zaslužni učitelj i javni radnik, na vrhunim redovima imena jugoslovenske arhitekture, u pomeniku imena na čija će se dela i zaostavštinu svakako zadržati i istorija naše arhitektonske misli.

Ne zbog toga što smo mu počast dodelili — nametnuli, već zbog toga što je — posmrtno sagledan, to spontano zaslužio.

Prof. arh. Stanko Mandić
Beograd, juna 1965.

IVO MARČELJA

Poslije petomjesečnog bolovanja u 80. godini života umro je 15. srpnja 1965. u Zagrebu profesor inž. arh. Ivo Marčelja, prvi arhitekt hrvatske krvi iz Istre. Rođen je u Kastvu 1886. u zaseoku Marčelji u zidarsko-tesarskoj porodici. Nakon odlično završene Delavske škole u Kastvu, pokazujući izuzetnu nadarenost za graditeljstvo, na preporuke prof. Matka Mandića, dr. Matka Laginje i prof. Vjekoslava Spinčića odlazi na daljnje školovanje u Trst, jer tada nismo imali hrvatske tehničke škole. Nakon odlično završene srednje stručne škole primljen je na osnovu natječaja u Visoku školu za arhitekturu u Beču gdje je ubrzo pobudio pažnju svojih profesora izuzetnim sposobnostima i nadarenošću. Za diplomski rad Muzej Trsta — dobiva najvišu nagradu »Le

VILA U ZAGREBU, PETROVA 39

grand Prix de Rome pour L'architecture« koja mu omogućava studij i usavršavanje u Italiji. Iz toga perioda zapaženi su njegovi teoretski radovi u stručnim časopisima bečke akademije »Villa di Papa Giulio«, »Museo Capitolino«, »Palazo di Senatori«, »Statua di Marco Aurelio« i drugi.

Kao mladi arhitekt vraća se u Istru gdje razvija sjajnu djelatnost projektirajući čitav niz javnih zgrada, a naročito osnovnih škola kao:

Dječje zabavište u Pazinu, Narodni dom u Buzetu, osnovne škole u Komenu, Veprincu, Žminju, Jušićima, Klani, Materiji, Srdočima, Zvoneći, Skalnici kod Lipe, Studeni, Jelenju, Smrečju, Osilnici, Mrzlim Vodicama, Lokvama i u rodnim Marčeljima. Sve ove projekte u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru izradio je i nadzirao besplatno, smatrajući, to malim doprinosom svojem zavičaju koji će se kroz hrvatske osnovne škole lakše odhrvati nasilnoj talijanštini.

Kao vrstan arhitekt afirmirao se u Trstu što u ono vrijeme nije bilo lako jer je svuda isticao svoje hrvatsko porijeklo. U Trstu je projektirao niz javnih, stambenih i industrijskih zgrada: tri petorokatnice, kupalište »Grignano«, spremište tvornice ulja, industrijsku zgradu brodogradilišta Lloyda i niz obiteljskih kuća i vila.

U Istri, Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru, Lici i Dalmaciji projektirao je preko 40 javnih, industrijskih i stambenih zgrada od kojih su značajnije: vinarska zadruga kod Izole, kupalište Volosko—Opatija, hotel i banka u Lovranu, hotel »Royal« u Opatiji, domovi kulture u Zametu i na Kantridi u Rijeci, narodni domovi u Kastvu, Cabru i Gerovu, narodni dom u Gospiću, pilanu u Kušelj Vrelu, općinski dom u Biogradu n/m, zvonik u Velom selu na Visu i nekoliko vila na Korčuli.

Profesor na Srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu postaje 1920. i ostaje do penzioniranja 1954., ali i dalje radi u školi kao honorarni nastavnik. Kao izvrstan pedagog unosio je sve svoje biće i stručne sposobnosti u obrazovanju omladine. Odgojio je 40 generacija građevnih tehničara, među kojima mnoge poznate graditelje, arhitekte i inženjere. Iako mu je škola bila najveća preokupacija i dalje se bavi projektiranjem, a kao istaknuti stručnjak i konzultant surađuje u mnogim natječajima i vještačenjima.

U Zagrebu i bližoj okolici između dva rata projektirao je preko 50 vila i stam-

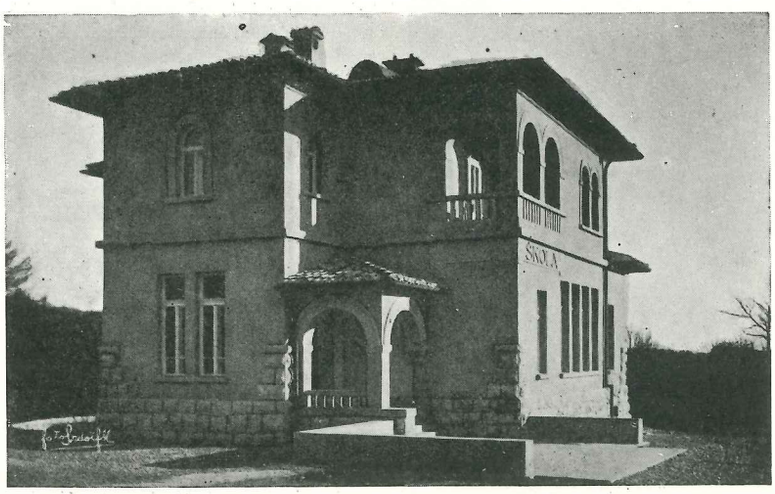

ŠKOLA U MARČELJI, ISTRA